UAB
Universitat Autònoma de Barcelona

Dipòsit digital de documents de la UAB

This is the **published version** of the bachelor thesis:

Galán Aroca, Andrea. *No és només cosa de dos : Com s'aborda el Bullying a les aules de primària a través de les ciències socials?*. Treball de Final de Grau (Universitat Autònoma de Barcelona), 2026 (Educació Primària). 54 pàg.

This version is available at https://ddd.uab.cat/record/336858

under the terms of the BY-SA license.

NO ES NOMÉS COSA DE DOS

Com s'aborda el Bullying a les aules de primària a través de les ciències socials?

Autora:
Andrea Galán Aroca

Departament:
Didàctica de les ciències socials

Grau:
Educació Primària
Grup 31

Facultat:
Facultat de Ciències de l'Educació

Tutor:
Víctor Pastor

Data:
1 de juny de 2026

UAB
Universitat Autònoma de Barcelona

"La educación es el arma más poderosa que puedes usar para cambiar el mundo"

Nelson Mandela (1918- 2013)

Com s'aborda el Bullying a les aules de primària a través de les ciències socials?

TFG Grau d'Educació Primària- Universitat Autònoma de Barcelona

Andrea Galán Aroca

Resum:

El *Bullying* és una problemàtica present en molts centres educatius que afecta a la convivència escolar, el benestar emocional dels infants i les relacions entre iguals. Tradicionalment, l'assetjament escolar s'ha tractat des d'una perspectiva enfocada únicament en la víctima i l'agressor. No obstant això, cada vegada hi ha més estudis que reforcen la idea d'entendre'l com un fenomen social i col·lectiu relacionat amb les dinàmiques de grup, les relacions de poder i els processos d'inclusió i exclusió.

Consegüentment aquest treball té l'objectiu d'analitzar com s'aborda el Bullying a les aules d'educació primària a través de les ciències socials. Per assolir-ho s'ha dut a terme una recerca qualitativa basada en entrevistes semiestructurades realitzades a diferents perfils de l'àmbit educatiu així com docents, infants i equips directius. Els resultats mostren com les ciències socials són una gran eina per promoure una convivència positiva, el pensament crític, el respecte per la diversitat i la prevenció de l'assetjament escolar.

Paraules Clau: Bullying, Ciències Socials, Ciutadania, Respecte, Convivència Escolar, Inclusió.

Resumen:

El *Bullying* es una problemática presente en muchos centros educativos que afecta a la convivencia escolar, el bienestar emocional de los niños/as y las relaciones entre iguales. Tradicionalmente, el acoso escolar se ha tratado desde una perspectiva enfocada únicamente en la víctima y el agresor. Sin embargo, cada vez hay más estudios que refuerzan la idea de entenderlo como un fenómeno social y colectivo relacionado con las dinámicas de grupo, las relaciones de poder y los procesos de inclusión y exclusión.

En consecuencia este trabajo tiene el objetivo de analizar cómo se aborda el *Bullying* en las aulas de educación primaria a través de las ciencias sociales. Para lograrlo se ha llevado a cabo una investigación cualitativa basada en entrevistas

semiestructuradas realizadas a diferentes perfiles del ámbito educativo así como docentes, niños y equipos directivos. Los resultados muestran como las ciencias sociales son una gran herramienta para promover una convivencia positiva, el pensamiento crítico, el respeto por la diversidad y la prevención del acoso escolar.

Palabras Clave: Bullying, Ciencias Sociales, Ciudadanía, Respeto, Convivencia Escolar, Inclusión.

Abstract:

Bullying is a problem present in many educational centers that affects school coexistence, the emotional well-being of children and peer relationships. Traditionally, bullying has been treated from a perspective focused solely on the victim and the aggressor. However, there are more and more studies that reinforce the idea of understanding it as a social and collective phenomenon related to group dynamics, power relations and processes of inclusion and exclusion.

Consequently, this work aims to analyze how *Bullying* is addressed in primary education classrooms through social sciences. To achieve this, qualitative research has been carried out based on semi-structured interviews carried out with different profiles in the educational field as well as teachers, children and management teams. The results show how the social sciences are a great tool to promote positive coexistence, critical thinking, respect for diversity and the prevention of bullying.

Keywords: Bullying, Social Sciences, Citizenship, Respect, School Coexistence, Inclusion.

AGRAÏMENTS

Aquest treball posa punt final a una etapa molt important de la meva vida tant a nivell acadèmic com personal. Sense dubte han estat quatre anys plens d'aprenentatges, reptes dubtes i molta satisfacció. És per això que m'agradaria dedicar unes paraules a totes aquelles persones que m'han acompanyat al llarg d'aquest camí.

Vull agrair…

*Als meus **pares** per tot el suport emocional que m'han donat al llarg d'aquests anys. Que hagin confiat sempre en mi, inclús quan ni jo mateixa ho feia ha estat la clau perquè avui dia estigui posant punt final a aquesta etapa. Sense el vostre esforç i sacrifici aquest camí hagués estat molt més difícil. Aquest treball també és vostre.*

*Al **Víctor Pastor**, tutor d'aquest TFG i sense dubte un guia fonamental per realitzar aquesta recerca. Gràcies per orientar-me i dedicar el teu temps i vocació durant aquest procés. Sense les seves aportacions i suggeriment aquesta investigació no hauria tingut el mateix sentit.*

*A tots aquells/es **tutors/es, equips directius i alumnes** que han dedicat el seu temps, la seva confiança i la seva sinceritat en aquests moments complicats per l'educació. L'estudi realitzat no hauria estat possible sense la participació dels sis centres educatius.*

*A les **meves companyes d'universitat**. Gràcies per compartir aquest camí amb mi. Entre treballs, exàmens, nervis i reptes hem construït un vincle molt especial que m'emporto per sempre. Gràcies per ser-hi en els moments més complicats, per fer les classes més lleugeres i per convertir aquesta etapa en una experiència inoblidable.*

Avui aquest treball significa molt més que un estudi sobre el Bullying i les ciències socials. Representa el final d'una etapa en la qual he après molt acadèmicament i personalment, a partir d'avui faig front amb il·lusió tots els nous reptes que estan per venir tot i que no siguin fàcils.

INDEX

1. PLANTEJAMENT **7**
2. PREGUNTA, OBJECTIUS I HIPÒTESI **8**
3. MARC TEÒRIC **10**
3.1. El Bullying a les aules d'educació primària 11
3.2. Grup classe com a espai social 12
3.3. Estereotips i desigualtats socials dins d'un aula de primària 13
3.4. Les ciències socials com a eina de prevenció 15
3.5 Del tractament individual al col·lectiu 16
4. CONTEXT **18**
5. METODOLOGIA **21**
5.1. Metodologia de la recerca 21
5.2. Marc teòric de l'instrument seleccionat 21
5.3. Criteris emprats per la recerca 22
6. RESULTATS **25**
6.1. Dades dels participants. 25
7. ANÀLISI I DISCUSSIÓ DE RESULTATS. **27**
7.1 Anàlisi i interpretació de les entrevistes a les docents 27
- 7.1.1 Dinàmiques socials de poder, inclusió i exclusió dins del grup classe 27
- 7.1.2 L'abordatge del Bullying desde la perspectiva de les ciències socials 30
- 7.1.3. Presència d'estereotips i desigualtats socials dins del grup classe 31
7.2. Impacte en l'alumnat 32
8. CONCLUSIONS **35**
8.1. Aportacions de la recerca en el camp de l'educació 37
8.2. Limitacions de la recerca 37
8.3. Noves línies de treball en un futur 38
9. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES **39**
10. ANNEXOS **41**
10.1 Estructura d'entrevistes 41
- 10.1.1 Entrevista als/les docents 41
- 10.1.2 Entrevista a equips directius 42
- 10.1.3 Entrevista a infants 43
10.2 Respostes a destacar de cada entrevista 44
- 10.2.1 Respostes Escola Samuntada 44
- 10.2.2 Respostes Escola Bonavista 48
- 10.2.3 Respostes Escola Mare de Déu de Montserrat 50
- 10.2.4 Respostes Institut Escola Sant Esteve 51
- 10.2.5 Respostes Escola El Casal 53
- 10.2.6 Respostes Escola Palau 55

1. PLANTEJAMENT

Aquest treball sorgeix de l'interès i preocupació per comprendre com s'està treballant i tractant el fenomen del *Bullying* a les aules d'educació primària des d'una mirada centrada en les ciències socials. Tant en l'actualitat com anys enrere l'assetjament als centres educatius és una problemàtica que resideix en moltes escoles i que condiciona i afecta a parts iguals la manera de conviure, el clima d'aula, el desenvolupament personal i les emocions dels infants, així com la seva autoestima i la seva construcció de la identitat. Durant el període escolar a primària els estudiants es troben en un moment clau pel seu creixement i procés socialitzador. És doncs en aquesta etapa on es formen les primeres relacions socials més estables entre els mateixos infants. A més, es comencen a definir els rols de cada membre del grup classe i sorgeixen les primeres dinàmiques de poder, inclusió i exclusió. Aquestes dinàmiques acostumen a estar normalitzades inclús algunes invisibilitzades suposen un perill per la consolidació de situacions d'assetjament escolar.

Tradicionalment, el *Bullying* ha estat tractat als centres educatius des d'una mirada individualista de les persones implicades o afectades centrant-se només en l'agressor i la víctima. Tanmateix, aquesta perspectiva d'afrontar la problemàtica se centra principalment en la correcció d'algunes conductes concretes o a la resolució de conflictes en moments puntuals, de manera que es continuen perpetuant els comportaments de violència al llarg del temps. Tot i que s'ha de dur a terme aquestes actuacions per evitar que el conflicte s'agreugi nombrosos estudis pedagògics asseguren que no són suficients si es deixa de banda el paper tan important que adquireix el grup classe com a element clau. De fet, si la resta del grup classe, tot i no tenir una participació ni implicació directa, no és té en compta és més probable que es reprodueixin encara més casos de *Bullying*. Per aquest motiu, les ciències socials adquireixen un rol molt important, ja que són fonamentals per oferir un marc teòric adequat per abordar la problemàtica de l'assetjament escolar com un fenomen col·lectiu i social, i no pas individual. El fet que en aquest àmbit es puguin tractar temàtiques com la convivència democràtica, els drets humans, la justícia socials, els drets humans, entre molts altres permet que els infants puguin

analitzar críticament les relacions que es donen dins de l'aula i fomentar una mirada reflexiva sobre les desigualtats i discriminacions per conscienciar-se de les situacions d'assetjament que es poden viure a les aules.

La finalitat de la recerca parteix de la voluntat de fer visibles dinàmiques socials que es poden produir en el grup classe per poder-les treballar de manera col·lectiva i així prevenir situacions de *Bullying*. Des d'aquesta mirada el centre no només ha de reaccionar davant dels casos d'assetjament, sinó que ha de fomentar espais de reflexió on els estudiants puguin comprendre les causes socials que deriven a aquests conflictes i poder ser capaços de desenvolupar estratègies de convivència basades en el respecte i la inclusió. La recerca es basa a analitzar com s'està treballant i tractant avui dia la problemàtica del *Bullying* a les aules de primària a través de les ciències socials, i sobretot l'educació per la ciutadania. En aquest cas la recerca s'ha dut a terme en sis centres educatius diferents: l'IE Sant Esteve, institut escola situat a Castellar del Vallès, l'Escola Bonavista, centre públic a Castellar del Vallès, l'Escola Samuntada, escola pública situada a Sabadell, l'Escola El Casal, escola concertada a Castellar del Vallès, l'Escola Mare de Déu de Montserrat, escola pública situada a Terrassa i l'Escola Palau situada a Palau-solità i Plegamans. Aquesta diversitat de centres educatius permet obtenir una visió més àmplia sobre les diferents formes d'abordar i prevenir les situacions d'assetjament escolar dins del context educatiu. Així doncs, la recerca compta amb la responsabilitat de valorar si l'enfocament que es fa és efectiu per prevenir les situacions d'assetjament.

2. PREGUNTA, OBJECTIUS I HIPÒTESI

En primer lloc el que cal tenir present per l'elaboració d'una investigació és l'establiment d'objectius clars que permetin orientar i delimitar la recerca. Aquests objectius faciliten la construcció del procés d'investigació i permeten posteriorment analitzar i interpretar resultats obtinguts.

En aquesta investigació, els objectius s'han formulat i plantejat a partir d'una pregunta inicial de recerca i de les hipòtesis formulades sobre el fenòmen del *Bullying* a les aules d'educació primària. Cal afegir que els objectius permeten concretar els aspectes que es volen estudiar i analitzar en relació amb les dinàmiques socials del grup classe i el paper de les ciències socials en la prevenció de l'assetjament escolar. A més s'ha establert un objectiu general que correspon a la finalitat principal de la recerca i s'han formulat diversos objectius específics per poder analitzar diferents aspectes vinculats amb el *Bullying*, les relacions socials entre iguals i la perspectiva educativa des de les ciències socials.

PREGUNTA D'INVESTIGACIÓ	Com s'aborda el *Bullying* a les aules de primària a través de les ciències socials?

HIPÒTESI 1	**HIPÒTESI 2**	**HIPÒTESI 3**
A primària el *Bullying* s'esdevé per dinàmiques socials de poder i exclusió dins del grup classe. Per aquest motiu, quan les dinàmiques es fan visibles i es treballen conjuntament els casos d'assetjament disminueixen.	L'abordatge del *Bullying* amb un enfocament des de les ciències socials (convivència democràtica, drets humans, empatia i respecte a la diversitat) és més efectiu que una mirada únicament centrada en la individualitat de cada persona com de l'agressor o la víctima.	La normalització dels estereotips i desigualtats socials dins l'aula augmenta el risc d'assetjament perquè contribueix a perpetuar les conductes discriminatòries entre els infants.

OBJECTIU 1	OBJECTIU 2	OBJECTIU 3
Analitzar quines són aquestes dinàmiques socials de poder, inclusió i exclusió per poder veure si la seva identificació i el seu treball col·lectiu a l'aula afavoreix a la disminució dels casos	Identificar com s'està tractant/ treballant el *Bullying* a les aules de primària des d'una perspectiva de ciències socials (educació per la ciutadania) per comparar els resultats amb intervencions centrades en conductes individuals.	Identificar la presència d'estereotips i desigualtats socials dins del grup classe i analitzar com aquests influeixen/condicionen en l'aparició de conductes d'assetjament entre infants.

Per acabar amb l'apartat, afegir que aquests objectius permeten orientar l'investigació cap a una comprensió del *Bullying* com un fenomen social i col·lectiu i no únicament individual. A més faciliten analitzar el paper de les ciències socials i de l'educació per la ciutadania com a eines de prevenció i reflexió dins de les aules de primària.

3. MARC TEÒRIC

3.1. El *Bullying* a les aules d'educació primària

L'Assetjament escolar es coneix com una forma de violència entre infants que es caracteritza per ser rutinària i amb una intencionalitat fosca per fer mal. A més aquestes situacions és produeixen per una desigualtat de poder entre l'agressor i la víctima. Segons Olweus (1993), el *Bullying* no és un conflicte puntual sinó una situació de vulnerabilitat en la víctima que es manté en els temps a causa d'aquesta desigualtat de poder present entre els infants implicats. Un altre autor que també defensa l'assetjament escolar com un comportament repetitiu que acaba afectant al benestar físic, emocional i social de la víctima és Rigby (2007), ell defensa firmament que aquest fenomen no es tracta d'un comportament agressiu aïllat. Aquesta violència la podem veure de diferents maneres ja que hi ha diferents tipus com; el *Bullying* social, verbal, físic i el ciberbullying (més present en els últims anys a causa de les noves tecnologies i de la ràpida i gran difusió que hi ha al darrere.). En relació amb aquest últim tipus trobem a Smith et al. (2008), aquests autors expliquen com les tecnologies digitals han facilitat les situacions d'assetjament, ja que han provocat i provoquen una més ràpida i fàcil divulgació, a més d'arribar a un nombre molt més ampli de persones. Aquest fet fa que la víctima es trobi en una sobreexposició constant fins i tot fora del centre educatiu. El problema més gran que es troba en aquestes situacions son les conseqüències que arriba a tenir en el desenvolupament dels infants tant a nivell emocional com a nivell social i acadèmic. Diversos estudis destaquen que les víctimes poden presentar problemes d'ansietat, baixa autoestima, dificultats de socialització i disminució del rendiment escolar (UNESCO, 2019). De fet, aquesta organització també remarca que aquestes situacions poden arribar a influenciar negativament el clima de convivència dels centres educatius i generar sentiments d'inseguretat entre l'alumnat.

Durant el període acadèmic en l'etapa de primària l'assetjament es mostra amb unes característiques concretes pel fet que els infants estan construint la seva pròpia identitat i són les seves primeres relacions socials que mantenen. Per aquesta raó el paper del grup classe és essencial, ja que és el lloc on s'estableixen els primers rols, jerarquies i normes implícites que poden donar lloc a les exclusions, o, per contra, a les inclusions. Si més no, el *Bullying* no el podem entendre sinó és

de manera grupal, pel fet que es construeix dins d'un mateix grup. A més el grup classe té un paper imprescindible en la consolidació o la reducció de conductes d'assetjament pel fer que és dins d'aquest espai on e es desenvolupen les relacions de pertinença, acceptació i exclusió.

També es confirma com el *Bullying* està vinculat amb les dinàmiques socials de poder que es poden trobar a l'aula. Aquestes dinàmiques són perilloses quan apareix un líder negatiu, ja que es presenta més pressió en la resta del grup classe i es formen més espectadors que defensors. De manera que s'acaba perpetuant i reproduint els casos d'assetjament. Salmivilli (2020) explica com els espectadors tenen un rol fonamental dins de les situacions d'assetjament, ja que la seva passivitat pot reforçar de manera indirecta les conductes de l'agressor i contribuir a la perpetuació d'aquestes situacions de violència. De manera que el *Bullying* no s'ha d'entendre com una dinàmica individual sinó com un fenomen social i col·lectiu que implica a tots i totes.

3.2. Grup classe com a espai social

L'aula i tots els seus membre poden arribar a ser un món paral·lel, però reduït en un espai més limitat en el qual es reprodueixen dinàmiques socials que es produeixen en el món real, és a dir a l'exterior dels centres educatius com les desigualtats. En aquest espai els infants estableixen relacions basades en el reconeixement, acceptació o rebuig que influeixen directament en el benestar i en la mateixa participació en l'aula. En aquest sentit, Freire (1970), defensa que l'educació no és un espai neutre sinó un context on també es reprodueixen i perpetuen les relacions socials i les desigualtats que hi trobem a la societat. De la mateixa manera Giroux (2021) entre altres autors expliquen com els centres educatius són un espai social on els alumnes construeixen la seva pròpia identitat i aprenen i desenvolupen la seva manera de relacionar-se amb altres companys/es a partir d'experiències socials que viuen dins de les aules. Aquest fet genera que moltes de les actituds i comportaments socials presents a la societat acabin apareixent també dins de les escoles de manera que arriba a afectar la convivència i les relacions entre iguals.
Pel que fa a les relacions de poder entre iguals poden ser una eina de detecció directa en l'aparició de casos de *Bullying*, ja que alguns infants adquireixen

posicions de lideratge que poden ser positives o negatives pel grup classe. Si el lideratge és negatiu i es basa en la dominació i exclusió es crea una situació més propera a l'assetjament. En relació amb aquests fets cal destacar a Salmivalli (2020) qui declara que dins d'un grup poden aparèixer diferents rols socials com l'agressor, els espectadors o els defensors, i són justament aquests últims qui poden influir en la continuïtat o reducció de les situacions d'assetjament escolar. Un altre paper molt important en aquestes situacions és la passivitat que pugui haver-hi en el grup, ja que pot arribar a reforçar aquestes conductes i dinàmiques de poder adquirides per líders negatius. Bleya (2006) també coincideix en el fet que el clima de convivència dins dels centres educatius influeix directament en la manera com els infants es relacionen entre ells i elles. D'igual manera que les altres dues autores, Rigby (2007) defensa que el *Bullying* es manté al llarg del temps i en accions repetides i continuades a causa del suport indirecte del grup classe a causa del silenci dels espectadors, de manera que encara l'agressor guanya més poder sobre la víctima.

Finalment, cal remarcar com el procés d'inclusió que es viu dins d'una classe és essencial perquè els/les infants es desenvolupin socialment, ja que si es genera un sentiment de pertinença en el grup classe pot ser un facilitador a l'hora de progressar en l'àmbit acadèmic i social. En canvi, si es viuen situacions d'exclusió, normalment causades per diferències d'aspecte físic, d'origen, de sexe o diferències en l'àmbit socioeconòmic, molt sovint dins del grup classe és més probable que s'acabi derivant a situacions d'assetjament escolar. Aquests aspectes diferenciadors, com bé explica Ortega (2010) acostumen a aparèixer en les diferents situacions de *Bullying*, ja que aquestes situacions es presenten pel fet que alguns alumnes són percebuts com a diferents respecte al grup dominant. Per aquest motiu, treballar la inclusió i la convivència dins del grup classe és essencial per prevenir situacions de desigualtat i violència entre iguals.

3.3. Estereotips i desigualtats socials dins d'un aula de primària

Vinculat amb l'apartat anterior, tant a la societat en la qual vivim com a dins de les aules, els estereotips socials són molt presents en el nostre dia a dia i condicionen la nostra manera de viure i de percebre el món. Els estereotips són creences generalitzades sobre un grup de persones. Als centres educatius van lligats amb

aspectes de gènere, origen cultural, religions, la llengua, la diversitat funcional, el físic o el nivell socioeconòmic. El problema es troba quan els estereotips es normalitzen i es comencen a generar desigualtats i situacions d'exclusió entre iguals. Blaya, Debarbieux, Del Rey i Ortega (2006) confirmen aquestes afirmacions quan mencionen que el clima escolar està estretament vinculat amb les relacions socials que es construeixen dins les escoles, de manera que si alguns prejudicis o estereotips són acceptats de manera implícita pel grup augmenta el risc que apareguin conductes discriminatòries o situacions de rebuig cap als alumnes percebuts com a diferents.

Tenint aquest context davant, el *Bullying* es pot entendre com una revelació o resposta aquestes desigualtats pel fet que les víctimes acostumen a ser les persones, en aquest cas infants que no compleixen amb les normes o característiques del grup dominant. De manera que l'assetjament escolar es deriva a una eina de control social que realça les jerarquies ja existents. Aquesta idea concorda amb les afirmacions d'Olweus (1993) quan explica que les situacions d'assetjament escolar acostumen a produir-se en contextos en què hi ha una clara desigualtat de poder entre l'agressor i la víctima, de manera que s'ha d'entendre aquest fenomen com una problemàtica col·lectiva i no com una conducta individual, ja que reflecteix dinàmiques de dominació i exclusió que també es troben dins de la societat.

Per aquest motiu les ciències socials juguen un paper molt important en analitzar com es construeixen aquests estereotips i s'arriben a reproduir dins de les aules, de la mateixa manera que influencien el currículum, la llengua i les activitats educatives en aquests moments de violència. A més des de les ciències socials és possible ajudar als infants a identificar i qüestionar aquestes desigualtats. Pagès i Santiesteban (2010) defensen que l'ensenyament de les ciències socials ha de promoure una ciutadania crítica i compromesa amb la justícia social, oferint als infants comprendre els diferents problemes socials rellevants que es troben o es trobaran al seu entorn. Compartint la mateixa idea es troba a Freire (1970) qui vetlla per una educació en la qual es fomenti als infants a interpretar críticament la realitat per transformar-la. De manera que treballar els estereotips, prejudicis i les situacions

d'exclusió possibilita en l'àmbit educatiu fomentar actitud de respecte a la diversitat, a la convivència democràtica i a la prevenció del *Bullying*.

3.4. Les ciències socials com a eina de prevenció

Les ciències socials entre molts altres objectius busca formar ciutadans crítics i compromesos en la convivència d'una societat democràtica. Gràcies a aquesta àrea de coneixement a les aules es pot comprendre la realitat social, analitzar els conflictes que ens envolten i fomentar valor com poden ser la justícia, la igualtat i el respecte pels drets humans, aquests elements són essencials per prevenir situacions de desequilibri de poder o actituds poc empàtiques. D'acord amb això, Pagès i Santiesteban (2010) demostren i defensen que les ciències socials no només han de transmetre coneixements sobre la societat, sinó que també tenen la responsabilitat d'oferir una formació ciutadana activa, crítica i participativa. A més aquests autors expressen que els/les infants han de ser capaços/es d'interpretar els problemes socials rellevants que es presenten en el seu entorn per comprendre les causes i conseqüències de les desigualtats per tal d'actuar de manera responsable enfront aquestes situacions.

Des d'aquest enfocament és possible tractar el *Bullying* com un problema social rellevant que demana una resposta educativa col·lectiva. Treballar la convivència democràtica a l'aula sigui com a projecte o com a debat permet als estudiants pensar críticament sobre les normes de convivència que s'estableixen en una societat, a més d'involucrar la responsabilitat individual i col·lectiva que tenim com a ciutadans. De la mateixa manera s'introdueix el tema dels drets humans on es pot reconèixer la dignitat de totes les persones i els infants poder rebutjar qualsevol forma de discriminació. Des de la visió de Freire (1970) defensa que el diàleg és una eina essencial pel procés educatiu pel fet que permet construir relacions basades en el respecte, l'escolta activa i la participació. Per tant, la convivència democràtica no es limita en l'aprenentatges de normes i regles, sinó que implica la creació d'espais on els/les infants siguin lliures d'expressar les seves idees, escoltar les diverses opinions i participar activament en la resolució de conflictes que es puguin produir a l'aula.

L'àmbit de la ciutadania en les ciències socials permet que l'alumnat desenvolupi l'empatia i el pensament crític, i d'aquesta manera ajudar a prevenir el *Bullying*. Si els infants aconsegueixen posar-se en la pell d'un altre i es qüestionen les injustícies o desigualtats que hi ha al món es produeix un moment de respecte i inclusió dins les aules i no pas una situació de violència o desequilibri de poder. La mateixa idea reflexa Guiroux (2021) en les seves aportacions quan considera que l'educació ha de permetre oferir eines i estratègies perquè els/les estudiants siguin capaços d'interpretar críticament les desigualtats que apareixen en la societat per fer-los front. En conseqüència, el treball dels drets humans, la diversitat, la convivència i la participació democràtica es transformen en una estratègia clau en la prevenció de l'assetjament escolar. Seguint aquesta línia, altra organismes com la UNESCO (2019) asseguren que fomentar una cultura de respecte i inclusió dins les aules i el centre educatius són aspectes claus per reduir i evitar situacions de violència a les escoles. Fernández García (1998) també defensa la idea de la construcció d'un clima positiu escolar i la resolució de conflictes a través del diàleg contribueixen al benestar del/les estudiants.

En definitiva, les ciències socials juguen un paper fonamental per abordar el *Bullying* des d'una perspectiva preventiva, ja que ofereixen analitzar les causes socials de les desigualtats, promoure una reflexió crítica i potenciar valors de convivència que afavoreixen climes d'aules més inclusives i respectuoses.

3.5 Del tractament individual al col·lectiu

Com bé s'ha comentat en apartats anteriors, les accions i intervencions contra el *Bullying* han estat focalitzades a corregir i modificar conductes individuals. Tot i ser actuacions necessàries en molts casos no són suficients, ja que s'apliquen quan l'assetjament és present i no busca prevenir-lo. És per aquest motiu que és necessari cercar un abordatge de la situació més preventiu. Olweus (1993) defensa que l'assetjament escolar no es pot entendre com una relació entre agressor i víctima, sinó com un fenomen que es desenvolupa dins d'un context social concret. Per aquesta raó les intervencions preventives han d'anar molt més enllà de l'actuació individual i extrapolar-les a tot el grup classe.

El fet de centrar els casos d'assetjament en un fenomen col·lectiu passa a donar protagonisme a tots els membres del grup classe i responsabilitzar-los a cadascun i elles a construir una convivència sana i compartida. El que es busca doncs en aquesta recerca és transformar l'aula en un espai de reflexió i aprenentatge social on es tractin de manera directa les diferents dinàmiques de poder, els estereotips i les desigualtats per evitar situacions de violència. Seguint aquesta perspectiva, Salmivalli (2020) emfatitza que el paper dels observadors és determinant en situacions de *Bullying*, ja que les conductes es mantenen a causa de la passivitat o suport indirecte del grup, per això la prevenció ha d'implicar a tot el grup i no només a les persones afectades. Rigby (2007), també defensava aquest plantejament on considera que la prevenció de l'assetjament escolar ha de recaure en la participació activa de tota la comunitat educativa, ja que la construcció d'un bon clima d'aula ofereix la detecció precoç de conflictes i redueix que es normalitzin conductes agressives dins del grup. Addicionalment, la UNESCO (2019) assenyala que les estratègies més efectives i amb més eficiència són les que es veuen implicades tota la comunitat educativa i fomenten una cultura de respecte, participació i convivència. Per tant, abordar el *Bullying* com un fenomen col·lectiu ofereix actuar sobre les causes socials que el generen i afavoreixen la construcció d'aules més inclusives i cohesionades.

A mode de resum, les ciències socials ofereixen un context perfecte per integrar tot el treball de prevenció del *Bullying* dins d'un currículum escolar i no com un cas aïllat i individual que només es tracta quan ja ha succeït el cas d'assetjament. Si s'enfoca d'aquesta manera s'aconseguirà un camí més clar cap a l'educació inclusiva compromesa amb la justícia social i rebutjant qualsevol discriminació que es produeixi tant a l'entorn social com acadèmic.

4. CONTEXT

La recerca s'ha centrat en sis centres educatius del Vallès occidental, en aquest cas els centres han estat: IE Sant Esteve, Escola Bonavista, Escola Palau, Escola El Casal, Escola Samuntada i Escola Mare de Déu de Montserrat. La diversitat de titularitats, entorns i contextos socioeconòmics permeten obtenir a la recerca una mirada més àmplia respecte el tractament del *Bullying* i la convivència escolar dins de les aules de primària.

L'IE Sant esteve ha destacat en la recerca per la gran importància que li donen a la convivència i al benestar emocional de l'alumnat. A més la presència de la comissió COCOBE permet treballar la mediació i la resolució de conflictes des d'una mirada preventiva i col·lectiva, la qual cosa permet analitzar el *Bullying* com una problemàtica social vinculada al grup classe.

CENTRE	TITULARITAT	CONTEXT SOCIOECONÒMIC	ENTORN
IE Sant Esteve (Castellar del Vallès)	Pública	Nivell socioeconòmic mitjà i diversitat cultural baixa.	Entorn urbà i familiar.
RECURSOS I CARACTERÍSTIQUES			
Comissió COCOBE de mediació i convivència, importància de l'educació emocional, treball col·lectiu de conflictes i mirada preventiva.			

Pel que fa a l'escola Bonavista destaca per l'ús de metodologies participatives i per la importància que dona al seguiment proper de l'alumnat. El centre fomenta la cohesió de grup i el treball competencial com a eines facilitadores de la convivència. La seva relació propera amb les famílies i amb l'entorn en un punt molt destacable.

CENTRE	TITULARITAT	CONTEXT SOCIOECONÒMIC	ENTORN
Escola Bonavista (Castellar del Vallès)	Pública	Nivell socioeconòmic mitjà diversitat cultural baixa	Entorn residencial
RECURSOS I CARACTERÍSTIQUES			
Metodologies participatives, treball competencial, atenció personalitzada, cohesió de grup i seguiment proper.			

L'Escola El Casal es caracteritza per disposar d'un seguiment per part de les tutories molt present. A més es treballa molt l'educació en valors dins les aules. Aquesta escola vetlla per la cohesió de grup i el benestar emocional dels infants per poder conviure en un clima positiu.

CENTRE	TITULARITAT	CONTEXT SOCIOECONÒMIC	ENTORN
Escola El Casal (Castellar del Vallès)	Concertada	Nivell socioeconòmic mitjà-alt i estabilitat familiar elevada, diversitat cultural baixa	Entorn residencial
RECURSOS I CARACTERÍSTIQUES			
Seguiment tutorial, treball de convivència, educació en valors i cohesió del grup classe.			

L'Escola Samuntada també destaca pel treball d'inclusió i comunitari que es duu a terme a través dels diferents projectes com el Magnet, desenvolupat juntament amb l'Hospital Parc Taulí i de diferents metodologies participatives. Gràcies a la diversitat social i cultural present al centre es permet analitzar com es treballa la convivència des d'un context més proper.

CENTRE	TITULARITAT	CONTEXT SOCIOECONÒMIC	ENTORN
Escola Samuntada (Sabadell)	Pública	Nivell socioeconòmic mitjà-baix, diversitat cultural moderada	Entorn urbà situat amb proximitat a l'Hospital Parc Taulí
RECURSOS I CARACTERÍSTIQUES			
Projecte literari i Projecte Magnet (col·laboració amb l'Hospital Parc Taulí), metodologies inclusives, treball comunitari i importància al benestar emocional.			

L'Escola Mare de Déu de Montserrat presenta una realitat social i cultural molt diversa que afavoreix i potencia el treball de la inclusió i la convivència al centre, de la mateixa manera que l'escola anterior. El centre disposa de recursos orientats a l'atenció a la diversitat i el seguiment emocional de l'alumnat, amb l'objectiu de garantir el benestar de tots els/les infants. Així doncs, fomenten estratègies de treball cooperatiu, espais de diàleg i activitats per garantir la participació de tot l'alumnat.

CENTRE	TITULARITAT	CONTEXT SOCIOECONÒMIC	ENTORN
Escola Mare de Déu de Montserrat (Terrassa)	Pública	Nivell socioeconòmic baix amb gran diversitat social.	Entorn urbà divers
RECURSOS I CARACTERÍSTIQUES			
Recursos d'atenció a la diversitat, treball de convivència i es fomenta la inclusió i participació ens l'aula.			

L'Escola Palau destaca per l'acompanyament emocional que realitzen als infants i per la seva gestió de la convivència en les primeres etapes educatives. El treball de la resolució de conflictes i el respecte per la diversitat es realitza de manera quotidiana a través de contes, converses i situacions properes als infants.

CENTRE	TITULARITAT	CONTEXT SOCIOECONÒMIC	ENTORN
Escola Palau (Palau-solità i Plegamans)	Pública	Nivell socioeconòmic mitjà-alt, diversitat cultural moderada.	Entorn urbà i residencial.
RECURSOS I CARACTERÍSTIQUES			
Treball de la convivència a través de contes, diàleg i reflexió col·lectiva. Importància del modelatge docent, l'educació emocional, intervencions preventives a la resolució del conflicte i respecte a la diversitat.			

En definitiva, la participació dels sis centres educatius amb característiques i contextos diferents ha permès obtenir una mirada més àmplia i un coneixement més ferme respecte al tractament del *Bullying* a les aules de primària. La diversitat de titularitats, entorns, recursos i realitats socioeconòmiques ha facilitat analitzar i observar com cada centre aborda diferents temes com la convivència, la inclusió i la prevenció de l'assetjament amb les eines i estratègies que disposen, de manera que cap centre treballa un aspecte de la mateixa manera i aquest fet és e que ha enriquit aquesta investigació. Tanmateix, totes les escoles comparteixen la mateixa implicació i preocupació en fomentar el benestar emocional, la cohesió de grup i les relacions positives entre iguals com a elements claus per la prevenció de situacions d'assetjament escolar.

5. METODOLOGIA

5.1. Metodologia de la recerca

En aquesta investigació s'ha realitzat a partir d'una metodologia qualitativa pel fet que l'objectiu principal ha estat entendre i analitzar com s'aborda el *Bullying* a les diferents aules d'educació primària des de la perspectiva de les ciències socials. Aquesta metodologia ha donat l'oportunitat d'analitzar experiències, percepcions i opinions de cadascun dels participants en un context real.

La recerca ha estat centrada en sis centres educatius al voltant del Vallès Occidental: IE Sant Esteve, l'Escola Bonavista, l'Escola Palau, l'Escola El Casal, l'Escola Samuntada i l'Escola Mare de Déu de Montserrat. Gràcies a la diversitat de contextos i realitats social s'ha permès obtenir una visió més àmplia i enriquidora sobre les diferents maneres de com tractar l'assetjament escolar i la seva prevenció. Per tant, la investigació ha comptat amb la participació de tutors/es d'educació primària i infantil, membres d'equips directius i infants de diferents cicles educatius. Com a resultat d'aquesta gran varietat s'ha assolit amb més facilitat incorporar els diferents punts de vista sobre el fenomen estudiat i obtenir una mirada global des del punt de vista institucional com educativa i vivencial.

Perquè la informació fos més directa i contextualitzada s'ha fet ús de l'entrevista semiestructurada com a instrument per a recollir dades, de manera que ha estat possible seguir les preguntes plantejades prèviament i alhora adaptar la conversa i modificar preguntes segons les respostes dels/les participants per poder aprofundir més en aquells aspectes considerats més rellevants.

5.2. Marc teòric de l'instrument seleccionat

La tècnica de l'entrevista semiestructurada en una recerca qualitativa ha permès obtenir diferents experiències i percepcions dels/les participants. Obtenir aquests tipus de respostes i resultats és especialment rellevant en una investigació enfocada al fenomen del *Bullying*.

Kvale (2011), un dels autors més influent en l'àmbit de la investigació qualitativa, defensa com aquesta eina permet comprendre el món o la realitat viscuda pels participants a través de les seves pròpies experiències. L'autor defineix l'entrevista semiestructurada com una conversa guiada per temes concrets i preguntes plantejades amb anteriotitat, però amb l'avantatge de poder adaptar-les per poder aprofundir en aspectes que apareixen durant el desenvolupament de la conversa. Gràcies a aquest tret es facilita l'obtenció de dades més enriquidores i contextualitzades pel fet que s'han pogut adaptar a les respostes dels entrevistats.

La tria d'aquesta eina ha estat adequada per comprendre i analitzar la realitat que es viuen als diferents centres educatius. Si s'hagués triat un altre instrument més tancat com qüestionaris o enquestes per la recollida de dades, els resultats de la recerca no haguessin estat tan personals, vivencials ni reflexius. A més Kvale (2011) afegeix que l'entrevista no només permet recollir informació sinó que també permet entendre els significats que les persones atribueixen a les seves vivències. Per aquesta raó es feia necessària l'establiment d'una eina d'aquestes característiques per interpretar les diferents percepcions i donar una veu directa i lliure als diferents participants.

5.3. Criteris emprats per la recerca

Per l'elecció dels diferents centres educatius que han participat en la recerca s'ha tingut en compte diversos criteris per obtenir una mostra àmplia, variada i representativa a les diferents realitats educatives. Cal destacar que amb la voluntat d'enriquir encara més la investigació es va contactar amb altres centres educatius amb característiques diverses pel que fa a la titularitat, l'entorn i el context socioeconòmic, però finalment només van ser els sis centres esmentats anteriorment els que van decidir participar i col·laborar amb la recerca.

En primer lloc, i com bé s'ha esmentat abans, s'han buscat centres amb titularitats diferents, afegint a la recerca escoles públiques excepte una que és concertada. També s'ha intentat buscar contextos socioeconòmics i culturals diferents entre els centres per tal d'analitzar com aquestes característiques condicionen i influeixen en la convivència escolar. En segon lloc, la investigació ha estat centrada a cercar diferents perfils educatius dins de cada escola, és per això que han participat tant

tutors/es, infants i equips directius. Gràcies a aquesta diversitat s'ha pogut contrastar les diferents perspectives i realitats.

Pel que fa a la recollida de dades, les entrevistes s'han realitzat segons les preferències i disponibilitat dels participants amb la finalitat de facilitar la seva col·laboració. És per aquesta raó que hi ha entrevistes que s'han fet de manera presencial, sobretot la dels infants per preservar la seva intimitat, d'altres s'han respost telemàticament a través del correu electrònic i en alguns casos la informació s'ha recollit mitjançant l'enregistrament d'àudios, sobretot aquelles escoles que disposaven de menys disponibilitat. Fer-ho de manera més flexible ha garantit obtenir respostes i dades de la manera més còmode i natural possible pels participants. En el cas dels infants les preguntes se n'han anat adaptant al seu nivell maduratiu i lingüístic per facilitar la comprensió i la participació d'aquests, per això també és clau la presencialitat de l'entrevista per reformular les preguntes que no han quedat clares en un primer moment.

Finalment, al llarg de tota la recerca s'han respectat els principis ètics de confidencialitat, anonimat i respecte per a cadascun/a dels/les participants. A més les dades recollides s'han utilitzat exclusivament per finalitats acadèmiques i d'investigació.

6.4. Disseny de la intervenció

Per realitzar tota aquesta recerca s'han elaborat diferents fases. En primer lloc, s'ha realitzat una revisió bibliogràfica respecte el *Bullying*, les dinàmiques socials, dins del grup classe i el paper que hi juga les ciències socials en la prevenció de l'assetjament, sense aquesta primera fase no hauria estat possible construir un marc teòric amb rellevància ni establir els objectius i les hipòtesis d'investigació. En segon lloc, s'han elaborat tres models d'entrevistes semiestructurades pels diferents perfils participants, cada model anava orientat a un perfil diferent (*Veure Annex: 10.1*). Les preguntes s'han plantejat tenint en compte els objectius de la investigació i s'han organitzat en diversos blocs temàtics relacionats amb les dinàmiques de grup i les relacions entre iguals, la convivència escolar, la gestió de conflictes, la prevenció del *Bullying*, el paper de les ciències socials i els estereotips i desigualtats socials dins les aules. Amb aquesta estructura s'ha pogut obtenir informació rellevant per assolir

els objectius de recerca alhora que es recollien experiències i reflexions sobre la problemàtica. A més, el fet que totes les preguntes estiguessin directament vinculades amb els objectius de la recerca ha permès assolir-los amb més facilitat.

Quan els instruments per la recollida de dades ja van estar elaborats, es va contactar amb diversos centres educatius a través de correus electrònics per sol·licitar la seva col·laboració i acordar una data per la realització de les entrevistes. La majoria de les entrevistes van ser telemàtiques, si més no les presencials se'n van dur a terme en espais segurs i tranquils per tal de garantir un ambient agradable i de confiança pels diferents participants. Un cop ja fetes les entrevistes, es van recollir les dades per dur a terme un procés analític qualitatiu de les respostes. Aquestes es van comparar i contrastar per identificar coincidències, diferències i elements rellevants respecte als diferents centres educatius. Per acabar, els resultats s'han interpretat i relacionat amb les afirmacions dels autors del marc teòric per tal de donar resposta a la pregunta d'investigació i extreure conclusions sobre com s'està abordant el *Bullying* a les aules de primària des de la perspectiva de les ciències socials.

6. RESULTATS

6.1. Dades dels participants.

Per interpretar els resultats obtinguts a partir de les entrevistes realitzades, és fa necessari descriure i esmentar les característiques de la mostra participant en la investigació. En aquesta recerca, han participat tutors/es d'educació primària, membres dels equips directius i alumnat dels diferents centres educatius. Gràcies a aquesta varietat de perfil s'ha permès obtenir una visió amplia del *Bullying* i el seu abordatge des de la perspectiva de les ciències socials.

Han estat sis els centres participants: Escola Samuntada, Institut Escola Sant Esteve, Escola Bonavista, Escola Palau, Escola Mare de Déu de Montserrat i Escola El Casal. La mostra inclou un centre concertat i la resta públics, aquest fet permet observar les possibles diferències en l'organització institucional i en les estratègies de prevenció de l'assetjament.

Distribució dels centres participants

TIPUS DE CENTRE	QUANTITAT
Centres públics	5
Centres concertats	1
Total de centres	6

En quant el docent participant han col·laborat un total de vuit tutors/es d'educació primària. Pel que fa a l'edat, la major part dels docents es troben entre els 26 i els 40 anys, la qual cosa en indica que és una mostra relativament jove però amb experiència dins del sistema educatiu. Especificament s'han recollit respostes de tutors/es de primer, segon, tercer, quart i cinquè de primària. De manera que és possible analitzar la problemàtica del *Bullying* des les diferents etapes educatives de l'alumnat.

Participants de la investigació

PERFIL PARTICIPANT		QUANTITAT
Tutors/es d'educació primària		7
Membres d'equips directius	Directors/es	2*
	Cap d'estudis	2*
Tutors/es d'educació infantil		2
Infants	Cicle inicial	1
	Cicle mitjà	1
	Cicle superior	1
Total participants		**16**

**Directors/es i cap d'estudis van respondre conjuntament a les preguntes*

A més s'han recollit dades de tres infants de diferents cicles educatius (cicle inicial, cicle mitjà i cicle superior) amb l'objectiu de conèixer la seva percepció sobre la convivència, la inclusió i la gestió de conflictes a l'aula. El fet de donar veu a l'alumnat a porta una perspectiva encara més directa sobre les relacions socials i les situacions de convivència escolar.

Finalment, cal destacar la diversitat de perfils participants, aquest factor ha permès obtenir una visió global del fenòmen estudiat, incorporant en la recerca el punt de vista docent, institucional i de l'alumnat. Aquest fet afavoreix una interpretació més completa del fenomen estudiat com és aquest procés social i relacional dins del context escolar anomenat *Bullying*.

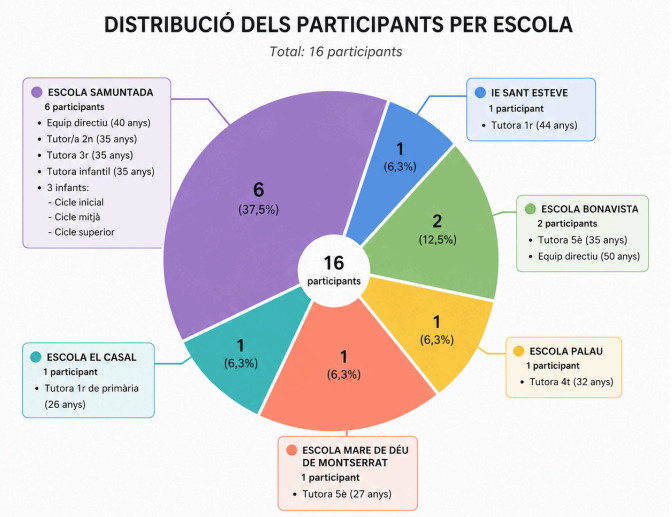

7. ANÀLISI I DISCUSSIÓ DE RESULTATS.

7.1 Anàlisi i interpretació de les entrevistes a les docents

L'anàlisi de respostes tant dels docents com dels equips directius s'ha plantejat per tal de relacionar-ho amb els objectius inicials d'investigació, els quals permeten donar resposta a la pregunta d'investigació: Com s'aborda el *Bullying* a les aules de primària a través de les ciències socials.

Tal com s'ha esmentat en el marc teòric, el *Bullying* no és un comportament individual, sinó un problema social que es construeix a partir de les relacions entre iguals, les dinàmiques de poder i els processos d'inclusió i exclusió dins del grup classe. En aquest aspecte les dades han permès analitzar fins a quin punt els centres educatius tenen en compte aquesta perspectiva social en la seva pràctica educativa. A més els resultats mostren que els centres participants comparteixen una mirada preventiva del fenomen. Tanmateix, es presenten diferències en les estratègies i les eines aplicades segons el context i els recursos disponibles.

- #### 7.1.1 Dinàmiques socials de poder, inclusió i exclusió dins del grup classe

En relació amb el primer objectiu de la investigació els resultats dels docents mostren que les dinàmiques del grup tenen un pes important en la detecció i prevenció de situacions de conflicte i assetjament. Molts docents coincideixen en afirmar que dins del grup classe es generen rols diferenciat entre els alumnes com poden ser ara els lideratges, situacions d'aïllament o relacions de poders entre iguals. Aquestes dinàmiques poden influir en l'aparició de conflictes i poden acabar derivant en situacions d'exclusions.

En el cas de l'Escola Bonavista, l'equip directiu destaca la importància de fer un seguiment sistemàtic de les dinàmiques del grup a través de la tutoria, l'observació directa i l'ús del sociograma on es permet identificar possibles situacions d'aïllament o de lideratge dins del grup aula. L'eina del sociograma va ser creada per Jacob Levy Moreno (1953) i permet analitzar les relacions socials entre membres d'un grup, gràcies a aquest es poden identificar comportaments d'acceptació, rebuig o aïllament entre iguals. A més facilita poder detectar possibles situacions d'exclusió social o lideratges negatius dins del grup classe abans que arribin a ser conflictes

més greus com l'assetjament escolar. Aquesta resposta coincideix amb les aportacions de Salmivialli (2020), defensora que el *Bullying* és un fenomen grupal i no individual, on els espectadors jugaven un paper molt rellevant en la perpetuació o aturada de l'assetjament.

El cas de l'Escola Samuntada és similar a l'anterior, ja que és dona gran importància a fomentar relacions positives entre l'alumnat a través de dinàmiques específiques orientades a desenvolupar l'empatia i el respecte mutu. De fet, el tutor parla sobre l'oportunitat que poden arribar a donar una situació problemàtica, ja que ell afirma que "*el conflicte apareixerà segur*" (*veure annex: 10.2.1*) i no l'hem de veure com un desavantatge sinó com una oportunitat educativa per reconstruir relacions i aprendre a conviure. Aquesta idea es relaciona directament amb la mirada de Freire (1970), qui defensa firmament que l'educació ha de permetre interpretar críticament les relacions socials i transformar-les. Així mateix, molts/es docents realcen que els lideratges no sempre són negatius, la tutora de cicle mitjà de l'Escola Samuntada verbalitza que "*a l'aula hi ha certs líders però al ser positius va molt bé pel funcionament del grup classe, ja que eviten que hi hagi situacions d'exclusió a classe*" (*veure annex: 10.2.1*). Aquestes afirmacions deixen clar com els lideratges poden afavorir la cohesió del grup si es gestiona correctament.
Ara bé, algunes respostes dels/les docents indiquen que encara sabent la importància de treballar aquestes dinàmiques en l'àmbit grupal en moltes situacions es resolen els conflictes de manera individualitzada a través del diàleg entre el docent i les persones implicades en la finalitat d'evitar exposar als infants davant del grup classe. Això genera una certa tensió entre la necessitat d'abordar el *Bullying* com un fenomen col·lectiu i la gestió pràctica dels conflictes dins del dia a dia a l'escola. Aquestes respostes recorden a les aportacions de Rigby (2007) qui assegurava que moltes escolen perpetuen l'abordatge de conflictes des d'una mirada individual reactiva, tot i que les investigacions i estudis mostrin la necessitat d'intervencions col·lectives per la prevenció d'aquesta problemàtica.

Les respostes i resultats obtinguts també mostren que les exclusions detectades acostumen a ser subtils i no tant explícites enmascarades entre expressions com "t*u no pots jugar*", com bé expressa el tutor de l'Escola Samuntada a l'entrevista (*veure annex: 10.2.1*). També es menciona en diverses entrevistes que a l'hora de fer

parelles o grups a classe hi ha certa tendència a que es quedi sense el mateix infant sol/a. Per aquest motiu els/les docents juguen un paper crucial per evitar aquest tipus de situacions i han de gestionar molt bé aquestes situacions per evitar l'exclusió de qualsevol infant. Aquest aspecte també apareix en les aportacions d'Ortega (2010) quan menciona que moltes conductes d'exclusió passen desapercebudes perquè es normalitzen dins la rutina escolar.

Dinàmiques socials observades pels diferents centres educatius

CENTRE EDUCATIU	DINÀMIQUES DETECTADES	ESTRATÈGIES UTILITZADES	RESULTATS
Escola Samuntada	Lideratges positius i negatius, exclusions subtils.	Sociogrames, assemblees, educació emocional i en valors, projecte EIRE 6E.	Major cohesió de grup, anticipació de situacions d'exclusió i desenvolupament de l'empatia.
Escola Bonavista	Relacions de poder i exclusió entre iguals.	Tutories, espais de cercle i cohesió de grup.	Millor convivència entre iguals, més participació activa i identificació de rols socials dins del grup classe.
IE Sant Esteve	Grups separats i influència dels lideratges	Reflexió col·lectiva i activitats de convivència, participació de la figura COCOBE	Sensibilització de l'assetjament escolar i augment de la responsabilitat compartida.
Escola El Casal	Conflictes relacionals i gestió emocional	Projecte BICA (Benestar i Cura) i bústies emocionals	Millor expressió emocional, prevenció de conflictes i millor cohesió de grup.
Escola Palau	Conflictes vinculats amb la competitivitat	Contes i activitats de reflexió	Desenvolupament del respecte i conscienciació sobre l'exclusió.
Escola Mare de Déu de Montserrat	Situacions d'exclusió vinculades a diferències culturals i social	Educació emocional, treball de la inclusió i atenció a la diversitat	Ràpida detecció de conflictes, foment del diàleg i major inclusió.

De manera que es pot afirmar que els centres que han participat reconeixen la importància de les dinàmiques socials dins del grup classe, tot i que la quantitat d'intervencions col·lectives varia segons el context i les característiques del centre.

- 7.1.2 L'abordatge del *Bullying* desde la perspectiva de les ciències socials

En relació amb el segon objectiu de la investigació, una gran part del professorat que ha participat afirmen que el *Bullying* s'aborda des d'una perspectiva preventiva i col·lectiva, integrant continguts vinculats amb la convivència, els drets humans i el respecte per la diversitat.

A l'Escola Bonavista, concretament l'equip directiu, expressa que enten l'assetjament com un fenomen grupal i aposta per fomentar un clima de convivencia positiu mitjançant el treball sistemàtic de l'educació emocional i les habilitats socials. A més destaca que els continguts relacionats amb els drets human, la convivencia democratica i la resolució de conflictes s'integren de manera transversal en diferents àrees curriculars, especialment en l'àmbit de les ciències socials.
El cas de l'Escola Samuntada és similar a l'anterior, s'integren continguts relacionats amb la responsabilitat social i el benestar personal a través de projectes específics orientats a fomentar la conciencia social dels alumnes. Un dels docents entrevistades afirma que "*el Bullying no es treballa un dia puntual sinó cada dia*" (*Veure annex: 10.2.1*), emfatitzant que la manera de parlar, els exemples quotidians i les relacions dins l'aula són elements essencials en la prevenció de l'assetjament. Aquest plantejament connecta amb Giroux (2021) quan parla que l'educació crítica no pot limitar-se a activitats puntuals, sino que ha de formar part de tota la pràctica educativa. No obstant això, alguns/es docents indiquen que el treball específic sobre el *Bullying* no sempre es realitza de manera explícita, sinó que sovint es tracta de forma indirecta mitjançant activitats de convivència i resolució de conflictes. En aquest sentit, es podria dir que diverses escoles fan servir recursos com contes àlbums il·lustrats, debats, jocs de rol i curtmetratges per treballar i fomentar l'empatia, els drets i la convivència. De fet, autors com Pagès i Santiesteban (2010) defensen aquestes pràctiques a través de les ciències socials per promoure el pensament crític i la participació democràtica de l'alumnat.

De manera que els resultats confirmen que els centres reconeixen la importància de tractar el tema de l'assetjament escolar des d'una perspectiva social però encara es porten a terme estratègies més específiques i individualitzades per tractar-ho de manera sistemàtica. A més, s'ha pogut analitzar com el format projectes com el que fa servir l'Escola Samuntada, *EIRE 6E* o el projecte BICA de l'Escola El Casal mostren una intervenció molt més estructurada i continuada pel que fa la prevenció de situacions de *Bullying.*

- 7.1.3. Presència d'estereotips i desigualtats socials dins del grup classe

Pel que fa al tercer objectiu de la investigació les respostes dels docents expressen que els estereotips socials poden influir directament en les relacions entre iguals, fins i tot poden generar situacions d'exclusió.
Alguns centres esmenten que no existeixen protocols específics per treballar els estereotips socials tot i que realitzen i planifiquen activitats orientades a fomentar el respecte a la diversitat i la inclusió a través de celebracions pedagògiques i activitats de sensibilització. Aquest fet posa de manifest que el treball dels estereotips i les desigualtats socials sovint es realitza de manera transversal, però no sempre de manera sistemàtica o planificada. No obstant això el professorat coincideix en la rellevància de fomentar actituds de respecte cap a la diversitat, entenent que la normalització de determinats prejudicis pot afavorir l'aparició de conductes discriminatòries entre alumnes.

Molts dels docents destaquen que els estereotips de gènere són més presents durant les estones de pati i educació física quan es fan jocs, tots els participants han coincidit que la presència d'aquests influeixen en les relacions entre iguals i poden arribar a generar situacions d'exclusió. En el cas de l'Escola Mare de Déu de Montserrat també s'identifiquen situacions d'exclusió vinculades a l'origen cultural, la religió o les dificultats d'aprenentatge "*Petites exclusions i depenent del grup poden ser molt evidents i relacionats amb classicisme, racisme o per diferències religioses*." (*Veure annex 10.2.3*) És l'evidència que expressa la tutora entrevistada d'aquest centre educatiu. Les seves declaracions coincideixen amb les aportacions de Blaya (2006) qui relaciona el clima escolar i les desigualtats socials amb

l'aparició de conductes discriminatòries, i per tant el risc de patir situacions d'assetjament escolar.

Per aquest motiu es pot interpretar que existeix una consciència generalitzada sobre la relació entre desigualtats socials i situacions d'assetjament, tot i que encara es detecta la necessitat de reforçar estratègies educatives orientades a promoure una mirada crítica davant els estereotips. Fins i tot, hi ha docents que reforcen la idea que molts prejudicis provenen del context familiar i social dels infants, l'evidència es troba en la tutora de l'Escola Mare de Déu de Montserrat on afirma que "els infants copien accions o comentaris que senten sigui a casa o d'altres companys per encaixar o trobar el seu lloc" (*Veure annex 10.2.3*). Aquest fet defensaven Giroux (2021) i Freire (1979) quan expressen que l'escola té la responsabilitat d'establir una educació crítica que permeti als infants identificar i qüestionar els prejudicis que hi trobin en el seu entorn, de manera que l'escola ha de ser la institució que faci als infants qüestionar-se les ideologies i desigualtats presents en la societat per tal de transformar-la.

En conclusió, els resultats obtinguts mostren que els estereotips i les desigualtats socials encara són presents en els centres educatius tot i que de manera més silenciós i subtil. Els/les docents han assegurat que els prejudicis ja siguin de gènere o d'altres tipus poden arribar a condicionar les relacions entre els mateixos infants i afavorir situacions d'exclusió o rebuig si no es treballen de manera explícita i directa. Davant d'aquesta realitat, la investigació evidencia la importància de promoure una educació basada en el respecte, la inclusió o el pensament crític fent servis àrees com les ciències socials on es permet als infants comprendre, qüestionar i transformar les desigualtats presents en la societat.

7.2. Impacte en l'alumnat

L'anàlisi de les entrevistes realitzades als infants ofereixen la seva perspectiva respecte a la convivència i la resolució de conflictes dins del context escolar. Alhora enriqueix la recerca, ja que permet conèixer de manera directa les seves pròpies experiències i com viuen les relacions entre iguals. Tot i que la mostra no és gaire àmplia les respostes han permès extreure informació sobre l'impacte que tenen les intervencions educatives per treballar el respecte, la inclusió i l'empatia.

Els infants manifesten la importància d'ajudar els companys que es troben en situacions de dificultat i mostren una actitud de predisposició positiva cap a la intervenció davant possibles situacions d'assetjament. Les respostes mostren una clara comprensió de la rellevància del suport entre iguals i de la responsabilitat compartida en la construcció d'un bon clima d'aula. D'igual manera que Salmivilli (2020) fan referència al paper dels espectadors en les situacions de *Bullying* expressant que les seves intervencions poden contribuir a l'aturada d'aquestes conductes violentes.

(*Veure Annex: 10.2.1*)

"Avisaria ràpid als meus pares i els diria que m'estan fent"
(Infant 1; Alumne de cicle inicial)

"Jo tindria dues opcions o anar a ajudar-te o dir-li a algun monitor que t'estan fent Bullying"
(Infant 2; Alumne de cicle mitjà)

"Jo aniria amb ell/a i l'ajudaria com vaig fer una vegada"
(Infant 3; Alumne de cicle superior)

Una de les respostes més rellevants de les entrevistes va ser la resposta d'un infant que assegurava que un dia va decidir ajudar a una companya que se sentia exclosa del grup. Aquesta situació demostra el desenvolupament de conductes empàtiques davant les necessitats de la resta de companys, així mateix es manifesta que els/les alumnes no només són capaços/es d'identificar situacions d'exclusió sinó que també saben fer front a elles i transformar-les. Freire (1970) també defensava el fet que a les escoles s'ha de fomentar una ciutadania crítica i compromesa amb la transformació de les desigualtats presents, la qual cosa s'interpreta com el treball de la convivència, l'empatia i el respecte a la diversitat pot tenir un impacte positiu en la manera com l'alumnat afronta les situacions de conflicte. De manera que els infants demostren com saben identificar el diàleg, l'ajuda mútua i el respecte com a estratègies adients per la resolució de conflictes. Relacionant aquestes aportacions,

Pagès i Santiesteban (2010) asseguren que les ciències socials són un espai privilegiat per desenvolupar justament aquestes competències socials i ciutadanes vinculades al pensament crític, la participació democràtica i el respecte pels drets humans.

En definitiva, les respostes dels infants ofereixen observar que les intervencions educatives vinculades a promoure la convivència, l'empatia i la inclusió poden a tenir un gran impacte positiu en l'actitud i predisposició dels infants en situacions de conflicte. Tot i que la mostra fos reduïda, les respostes reflecteixen que l'alumnat desenvolupen major sensibilitat davant de situacions d'exclusió i això contribueix a les seves intervencions per ajudar als seus companys/es. En aquest sentit, es confirma com l'educació en valors vinculats amb les ciències socials contribueix a desenvolupar competències socials i ciutadanes que poden afavorir la prevenció del *Bullying*.

8. CONCLUSIONS

La recerca tenia des d'un primer moment l'objectiu d'analitzar com s'aborda la problemàtica del *Bullying* a les diferents aules d'educació primària, entenent aquest fenomen com a col·lectiu i no individual. A partir de les diverses entrevistes realitzades tant a docents, equips directius com a l'alumnat de sis centres educatius diferents ha estat possible tenir una visió més àmplia sobre les estratègies que s'empren per a la prevenció de l'assetjament escolar.

En relació amb el primer objectiu de la investigació en el qual es volia analitzar les dinàmiques de poder, inclusió i exclusió presents dins del grup classe, les respostes adquirides confirmen que aquest objectiu s'ha assolit satisfactòriament, ja que les dades mostren que tots els centres que han participat reconeixen l'existència de lideratges, relacions de poder, exclusions subtils i processos d'inclusió que condicionen la convivència entre iguals. Així mateix, els/les docents destaquen que aquestes dinàmiques tenen un gran impacte en l'aparició de conflictes i poden acabar derivant en situacions d'assetjament escolars si no es detecten a temps o si no es treballen a fons. Les afirmacions dels/les docents i, per tant, les conclusions d'aquest aspecte es vinculen directament amb les aportacions de Salmivalli (2020), defensora del *Bullying* com a fenomen grupal on els diferents rols socials tenen un paper determinant en la seva consolidació o desaparició. De la mateixa manera que en el primer objectiu, els resultats també permeten confirmar la primera hipòtesi, ja que les actuacions basades en la cohesió grupal, els sociogrames, les assemblees i la reflexió col·lectiva contribueixen a la reducció de situacions d'exclusions i milloren el clima d'aula. Malgrat això, la recerca també ha posat en evidència que encara es continuen fent intervencions centrades únicament en els/les infants involucrades directament de manera que la transició cap a un abordatge completament col·lectiu encara no està del tot consolidada.

Pel que fa al segon objectiu, també s'ha assolit satisfactòriament, ja que fa referència a identificar com s'està treballant el *Bullying* des d'un àmbit de les ciències socials i l'educació per la ciutadania. Les respostes assenyalen que els centres educatius incorporen de manera habitual continguts relacionats amb la convivència democràtica, els drets humans, la participació, el respecte per la diversitat i l'educació emocional, aquests aspectes s'integren a les aules a través de

diferents activitats, projectes i dinàmiques d'aula on es busca fomentar la reflexió crítica i el desenvolupament d'habilitats socials. Partint d'aquesta premissa, la investigació confirma la segona hipòtesi pel fet que les ciències socials, sí ofereixen una mirada més preventiva i transformadora que no pas les intervencions i actuacions de manera individual. Per tant, els resultats coincideixen amb les aportacions de Pagès i Santiesteban (2010), Freire (1970) i Giroux (2021), defensors de l'educació per a formar ciutadans crítics i compromesos amb la justícia social per poder transformar les desigualtats que es troben a la societat on viuen. Tanmateix, la investigació ha evidenciat que en alguns casos i segons el centre educatiu la prevenció del *Bullying* es tracta de manera implícita o transversal i no sempre a través de programes o intervencions específiques.

Quant a l'últim objectiu centrat en la presència dels estereotips i desigualtats socials dins del grup classe i com aquests influencien les conductes d'assetjament, també s'ha pogut assolir gràcies a les entrevistes realitzades. S'hi mostren que tant els estereotips de gènere com l'origen cultural o religió són presents en les relacions entre iguals concretament en espais menys estructurats on hi acostuma a haver menys supervisió com és el pati o activitats de joc, com les classes d'educació física. Malgrat aquestes situacions són presents de manera subtil, els/les docents participants asseguren que aquest fet podria afavorir en els processos d'exclusió i discriminació. De manera que les evidències esmentades confirmen la tercera hipòtesi i es vinculen directament amb les aportacions de Blaya (2006), Olweus (1993) i Ortega (2010) qui afirmaven que la normalització dels prejudicis incrementen el risc de generar situacions de rebuig i desigualtat dins del grup classe. La necessitat de continuar treballant de manera explícita la identificació i el qüestionament dels estereotips social per prevenir futures situacions d'assetjament és tot el que la investigació posa de manifest.

8.1. Aportacions de la recerca en el camp de l'educació

Es podria dir que una de les aportacions més rellevants d'aquesta recerca al camp de l'educació és la afirmació que el *Bullying* no es pot entendre des d'una mirada individual, sinó des d'una perspectiva social i col·lectiva, ja que els resultats evidencien que les relacions socials, les dinàmiques grupals i les desigualtats que

es troben dins del grup classe tenen un impacte directe en l'aparició i perpetuació a les situacions d'assetjament. A més, la investigació reforça la necessitat de fer ús de les ciències socials com a eina educativa per fomentar una bona convivència, el pensament crític, la participació democràtica i el respecte per la diversitat.

Des d'una mirada pedagògica i didàctica, les respostes suggereixen la possibilitat d'incorporar de manera sistemàtica espais de reflexió col·lectiva, assemblees, debats, activitats cooperatives i projectes vinculats a la ciutadania democràtica, d'igual manera que es posa de manifest la importància de disposar d'eines com els sociogrames o les observacions sistemàtiques per detectar d'una manera prematura possibles situacions d'exclusió. Les dades també mostren com les actuacions preventives desenvolupades de manera continuada i seguida durant el curs obtenen resultats encara més positius que no pas les intervencions puntuals realitzades únicament quan apareix el conflicte. Atenent aquesta situació, la prevenció del *Bullying* hauria de formar part de la cultura educativa dels centres i integrar-se de manera transversal en les diferents àrees curriculars.

8.2. Limitacions de la recerca

Amb tot i això, la recerca presenta algunes limitacions com la reduïda mostra de participants, ja que només són sis centres educatius del Vallès Occidental les que han participat i que es troben en entorns i situacions similars. També la participació dels infants en la investigació ha estat limitada perquè només han estat tres els participants, aquest fet a restringit la possibilitat d'obtenir una visió més global i representativa de les diferents experiències dels estudiants. Finalment, es pot remarcar que l'elaboració de les preguntes no deixen reflectit l'angoixa que pateixen els/les docents enfront aquestes situacions d'assetjament a l'hora de gestionar-les, a més molts equips directius mencionaven que la falta de recursos també influeix en l'aparició d'aquestes situacions, i en conseqüència es fa més difícil la seva resolució.

8.3. Noves línies de treball en un futur

Per finalitzar aquesta recerca cal afegir les diverses línies de treball futures que es poden dur a terme. En primer lloc, seria interessant ampliar la mostra a altres territoris i contextos educatius per obtenir un nombre més significatiu d'alumnes

participants i donar veu a les diverses realitats que es viuen en els diferents centres educatius, d'aquesta manera es podria utilitzar de manera més precisa l'impacte dels programes de convivència i ciutadania en la disminució de situacions d'assetjament. També es podrien obrir noves línies a investigar més amb profunditat la relació entre els estereotips socials i les diferents formes de *Bullying*, fer una recerca de quin és el tipus més freqüent i quin afecta més als infants. A més es podrien veure quines són les conseqüències de viure una situació d'assetjament des dels diferents punts de vista, ja sigui com a infant, com a mestre o com a equip directiu. Totes aquestes noves portes que es deixen entreobertes permetria continuar avançant cap a una educació més inclusiva, democràtica i compromesa amb la justícia social en la prevenció de l'assetjament escolar sigui una responsabilitat compartida per tota la comunitat educativa.

9. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Blaya, C., Debarbieux, E., Del Rey, R., & Ortega, R. (2006). Clima y violencia escolar: Un estudio comparativo entre España y Francia. Revista de Educación, 339, 293–315. Recuperat de: https://www.researchgate.net/profile/Catherine-Blaya/publication/28119477_Clima_y_violencia_escolar_Un_estudio_comparativo_entre_Espana_y_Francia/links/540596af0cf2c48563b1638f/Clima-y-violencia-escolar-Un-estudio-comparativo-entre-Espana-y-Francia.pdf

Departament d'Educació. (2021). *Protocol d'actuació davant qualsevol tipus de violència en l'àmbit educatiu*. Generalitat de Catalunya. https://educacio.gencat.cat/web/.content/home/departament/publicacions/protocols/actuacio-davant-violencia-ambit-educatiu/protocol-actuacio-davant-violencia.pdf

Fernández García, I. (1998). *Prevención de la violencia y resolución de conflictos: El clima escolar como factor de calidad*. Narcea. https://books.google.es/books?id=zOsRnNJ_9BAC&printsec=frontcover&hl=es&redir_esc=y#v=onepage&q&f=true

Freire, P. (1970). *Pedagogía del oprimido*. https://fhcv.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/01/freire-pedagogia-del-oprimido.pdf?utm_source=chatgpt.com

Giroux, H. A., Filippakou, O., & Ocampo-Torrejón, S. (2021). *Pedagogía crítica en la era del autoritarismo: Desafíos y posibilidades*. Estudios Pedagógicos, 47(1). https://doi.org/10.4067/S0718-50492021000100203

Infocop. (2020). *Programa KiVa: una forma eficaz para prevenir el acoso escolar. Entrevista a Christina Salmivalli*. https://www.infocop.es/programa-kiva-una-forma-eficaz-para-prevenir-el-acoso-escolar-entrevista-a-christina-salmivalli/

Kvale, S. (2011). *Las entrevistas en investigación cualitativa*. Ediciones Morata. Recuperat de: https://s81ac41eccb5d92fb.jimcontent.com/download/version/1702673175/module/12032526595/name/Kvale%20Las%20entrevistas%20en%20investigaci%C3%B3n.pdf

Moreno, J. L. (1953). *Psicoterapia de grupo y psicodrama*. Fondo de Cultura Económica. https://es.scribd.com/document/722276062/PSICOTERAPIA-DE-GRUPO-Y-PSICODRAMA-Jacob

Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell Publishing. https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-3840096-4e8b00add5.pdf

Ortega, R. (2010). *Agresividad injustificada, bullying y violencia escolar*. Alianza Editorial. https://revistas.uam.es/riee/article/view/3406/3623

Pagès, J., & Santisteban, A. (2010). *La educación para la ciudadanía y la enseñanza de las ciencias sociales, la geografía y la historia*. Cadernos Cedes, 30(82), 8–18. https://doi.org/10.1590/S0101-32622010000300002

Rigby, K. (2007). *Bullying in schools: And what to do about it*. ACER Press. https://bullyproofclassroom.com/wp-content/uploads/2015/03/Kenneth-Rigby-Book.pdf

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). *Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils*. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49(4), 376–385. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x https://acamh.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x

UNESCO. (2019). *Behind the numbers: Ending school violence and bullying*. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000378398

10. ANNEXOS

10.1 Estructura d'entrevistes

- 10.1.1 Entrevista als/les docents

OBJECTIU	PREGUNTA
O1	Quines dinàmiques de relació observes habitualment dins del grup classe (lideratges, exclusions, rols socials)?
O1	Creus que aquestes dinàmiques influeixen en l'aparició de conflictes o situacions d'assetjament? De quina manera?
O1	Es treballen de manera explícita aquestes dinàmiques amb el grup classe? Com?
O2	Des de la teva pràctica docent, com s'aborda el *Bullying* a l'aula: més des d'una perspectiva individual o col·lectiva?
O2	Utilitzes continguts de ciències socials (convivència, drets, ciutadania) per treballar la prevenció del *Bullying*? Pots posar algun exemple?
O2	Has notat diferències en la resposta de l'alumnat quan el conflicte es treballa de manera col·lectiva?
O3	Detectes estereotips socials (gènere, origen, capacitats, aspecte físic…) dins del grup classe?
O3	Creus que aquests estereotips poden afavorir situacions d'exclusió o assetjament?
General	Quines dificultats i potencialitats trobes a l'hora de treballar el *Bullying* des de les ciències socials?

- 10.1.2 Entrevista a equips directius

OBJECTIU	PREGUNTA
O2	Quin és l'enfocament general del centre davant el *Bullying* (preventiu, reactiu, individual, col·lectiu)?
O2	Com s'integren les ciències socials i l'educació per la ciutadania en el projecte de convivència del centre?
O1	Es tenen en compte les dinàmiques de grup com a element clau en la detecció i prevenció de l'assetjament?
O3	Hi ha protocols o actuacions específiques per treballar estereotips i desigualtats socials?
O2	Quin paper té el projecte educatiu de centre en la prevenció del *Bullying*?
O2	Com es vinculen els valors de convivència democràtica, drets humans i inclusió amb el currículum de ciències socials?
O1	Fins a quin punt el centre concep el *Bullying* com un fenomen social i de grup?
General	Com es coordinen els tutors/es i els òrgans de convivència davant situacions de conflicte o assetjament?
General	Has observat diferències entre cicles pel que fa a la manera d'afrontar el *Bullying*?
General	Consideres que l'enfocament actual és efectiu per prevenir l'assetjament? Per què?
General	Quins criteris s'utilitzen per avaluar l'impacte de les actuacions de convivència?

- 10.1.3 Entrevista a infants

OBJECTIU	PREGUNTA
O1	A la teva classe, tothom se sent inclòs? Per què?
O1	Hi ha nens o nenes que acostumen a decidir o manar més que altres?
O2	A classe parleu sobre com conviure millor o com resoldre conflictes?
O2	Has fet activitats (lectures, debats, jocs de rol) per parlar del *Bullying*? Què t'han ajudat a entendre?
O3	Alguna vegada has vist que algú fos tractat diferent per ser "diferent"?
O3	Creus que és important respectar tothom encara que no sigui igual que tu?
General	Si veiessis una situació d'assetjament, què faries ara?

10.2 Respostes a destacar de cada entrevista

- 10.2.1 Respostes Escola Samuntada

P. 1	**TUTOR**
PREGUNTA	**Quines dinàmiques de relació observes habitualment dins del grup classe (lideratges, exclusions, rols socials)?**
RESPOSTA (R. CLAU 3)	Aquí fem un sociograma. Aquest sociograma divideix en grup socialitzat o també tipus de relacions agressives. I és molt important que aquestes relacions agressives que poden ser tant físiques, com verbals hem d'estar més atents com a mestres, perquè són les que estan més arrelades i costa més desenterrar, de fer-les visibles i treballar-les. Aspectes com **"tu no pots jugar",** aquest tipus d'exclusió que parla la pregunta, moltes vegades no són tan evidents, són petits moments del dia a dia, quotidians, que com a

	mestres ens poden passar per alt i que també és important treballar-ho. Una manera de treballar-ho és empoderar aquelles personalitats que potser no són fortes i trencar certes relacions, això és el més rellevant. A vegades el que trobem una ximpleria com és canvi de lloc cada quinze dies, pot ajudar a trencar relacions que estan una mica intoxicades, i prevenir l'exclusió, o al revés, a construir nous vincles que potser són molt positius pel dia de demà.
PREGUNTA	**Utilitzes continguts de ciències socials (convivència, drets, ciutadania) per treballar la prevenció del *Bullying*? Pots posar algun exemple?**
RESPOSTA	A l'escola treballem l'aprenentatge basat en projectes i la part social de totes les disciplines és molt important. L'ètica, la responsabilitat o el treball en equip s'incorporen a tots els projectes. Crec que el millor recurs que he trobat són els àlbums il·lustrats perquè generen conversa i ajuden a treballar la diversitat, l'empatia i la singularitat."
PREGUNTA	**Quines dificultats i potencialitats trobes a l'hora de treballar el *Bullying* des de les ciències socials?**
RESPOSTA (R. CLAU 4)	**No es pot treballar el *Bullying* de manera aïllada, només en una sessió. S'ha de treballar cada dia,** empoderant a les persones, ensenyant-los a dir "*no m'agrada*" i a demanar ajuda quan no poden resoldre una situació. Això no ho pots treballar una tarda, s'ha de construir dia rere dia.
PREGUNTA	**Creus que aquestes dinàmiques influeixen en l'aparició de conflictes o situacions d'assetjament? De quina manera?**
RESPOSTA (R. CLAU 1)	Crec que hem d'entendre que el **conflicte apareixerà segur**, i potser no ho hem de viure de manera tan negativa. Al final, el conflicte és un punt on es trenca alguna cosa i a partir de la qual podem reconstruir una altra.
P. 2	**TUTORA**

PREGUNTA	Des de la teva pràctica docent, com s'aborda el *Bullying* a l'aula: més des d'una perspectiva individual o col·lectiva?
RESPOSTA	Es treballa cada dia. I tu, com a docent, ets model tota l'estona. El més important que jo et diria, això, segons jo... El més important que jo et diria és la manera en què tu et relaciones i tu verbalitzes les coses. Aquí a l'aula, en aquesta aula, mai parlem de pares i mares sempre parlo de famílies. És una tonteria i tu diries, és el mateix. No és el mateix. Per tant, la manera com tu parles és el primer model indispensable, perquè tot el que els hi entra es queda. Per tant, el primer model i el primer que ha de treballar això és el docent. Si tu tens una bona base, si tu penses que la diversitat és bona, si tu consideres que no hi ha estereotips, si tu consideres que el gènere no hauria d'existir i tu te'l creus i ho aportes a l'aula, això es nota. Si tu no penses d'aquesta manera i tens uns altres ideals, com podríem dir de l'extrema dreta, per exemple, no faràs de model a l'aula. Per tant, ja pots fer tallers, ja pots fer activitats, ja pots llegir el conte de la rateta que no funcionarà. Al final, ells veuen si tu t'ho creus o no t'ho creus. I la manera més òbvia de fer-ho és quan parles i corregint els altres. Aquí sempre parlem de famílies. Aquí sempre parlem de que aqui s'estima a qui es vol.
PREGUNTA	**Utilitzes continguts de ciències socials (convivència, drets, ciutadania) per treballar la prevenció del *Bullying*? Pots posar algun exemple?**
RESPOSTA	A partir del primer projecte literari, que va ser l'Alícia en el País de les Meravelles, vam treballar les cases, ja que encara són molt petits. Vam començar a parlar de casa nostra i qui vivia a casa nostra. Per un tema de proximitat, els projectes han de ser ajustats a l'edat i casa seva és una cosa molt propera i que ells poden explicar amb qui visc a casa. Vam parlar també de les famílies que estan separades i els infants que tenien dues cases. "*Jo tinc dues*

	cases, la del papa i la de la mama" i està perfecte, i ho vam parlar amb naturalitat. "*S'estimen, però ara s'estimen diferent*", deien. I arran de parlar de les cases, de qui viu a casa nostra, vam voler explicar i evidenciar la diversitat de famílies que hi havia a l'aula. Tenim dos infants que tenen dues mamis i tenim dos infants que són bessons que tenen una mare, perquè són in vitro, o sigui, no tenen pare. Llavors, vam crear com unes petites maquetes de qui vivia a casa nostra i vam escenificar, amb una foto i amb dibuixos, qui vivia a casa nostra.
P. 3	**TUTORA**
PREGUNTA	**Utilitzes continguts de ciències socials (convivència, drets, ciutadania) per treballar la prevenció del *Bullying*? Pots posar algun exemple?**
RESPOSTA	Es treballa molt a l'aula les desigualtats arreu del món i que totes han de ser tractades amb igualtat i respecte. A més el respecte va abans que res i el respecte s'inclou siguis de l'ètnia que siguis, el rol social que tinguis, la classe social que tinguis. Per tant l'escola està en constant moviment, de fet venen nens que arriben d'altres països i d'altres llocs, i per això cal treballar que el món és desigual, les desigualtats del món existeixen, però hem de ser tractats amb igualtat, per tant tots som diferents però hem de ser tractats amb igualtat, això és clau.
PREGUNTA	**Quines dinàmiques de la relació observes habitualment dins del grup?**
RESPOSTA (R. CLAU 2)	**Observo que a l'aula hi ha certs líders però al ser positius va molt bé pel funcionament del grup classe, ja que eviten que hi hagi situacions d'exclusió a classe.**

INFANT 1	**CICLE INICIAL**
PREGUNTA	**Creus que és important respectar tothom encara que no sigui igual que tu?**
RESPOSTA	Perquè tothom és igual, tothom té les mateixes oportunitats
PREGUNTA	**I si tu veiessis algú que li fan *Bullying*, què faries tu?**
RESPOSTA (R. CLAU 7)	**Avisa ràpid els meus pares i els diria amb què t'estan fent.**
INFANT 2	**CICLE MITJÀ**
PREGUNTA	**Saps el que és el *Bullying*?**
RESPOSTA	El *Bullying* és quan, ara per exemple, jo faig que et caiguis i els meus amics es riuen de tu.
PREGUNTA	**Si veiessis una situació d'assetjament, què faries ara? I com ajudaries?**
RESPOSTA (R. CLAU 8)	**Jo tindria dues opcions. O anar a ajudar-te o dir-li a algun monitor que t'estan fent *Bullying***. Per exemple, si t'has caigut i jo t'ajudo a aixecar-te i li dic fora a qui t'hagi fet mal o li dic a la monitora.
INFANT 3	**CICLE SUPERIOR**
PREGUNTA	**A classe parleu sobre com conviure millor amb el grup o com resoldre conflictes?**
RESPOSTA	Sí, anem fent tallers, de tant en tant.
PREGUNTA	**I quan hi ha un conflicte ho parleu, a la classe?**
RESPOSTA	Sí, sempre parlem.
PREGUNTA	**Si veiessis una situació d'assetjament, què faries ara?**
RESPOSTA (R. CLAU 9)	**Jo aniria amb ell i l'ajudaria**. Com vaig fer una vegada quan molta gent es va ficar amb X, a vaig ajudar i tot es va solucionar. Va acabar bé.

- 10.2.2 Respostes Escola Bonavista

P. 4	**EQUIP DIRECTIU**
PREGUNTA	**Quin és l'enfocament general del centre davant el *Bullying* (preventiu, reactiu, individual, col·lectiu)?**
RESPOSTA	Al centre treballem des d'un enfocament principalment preventiu i col·lectiu, entenent que l'assetjament és un fenomen de grup i no només un conflicte entre individus. Apostem per la promoció d'un clima de convivència positiu a través del treball sistemàtic de l'educació emocional integrat en diferents àrees curriculars, les habilitats socials i la cohesió de grup.
PREGUNTA	**Fins a quin punt el centre concep el *Bullying* com un fenomen social i de grup?**
RESPOSTA	L'escola entén clarament el *Bullying* com un fenomen social i de grup. Es posa el focus no només en la víctima i l'agressor, sinó també en el paper dels espectadors i en la cultura de grup que pot afavorir o frenar aquestes conductes. Això implica intervencions que van més enllà de l'individu i que busquen transformar les dinàmiques col·lectives. Es duen a terme espais de cercle dins l'aula que afavoreixen l'expressió emocional, l'escolta activa i la cohesió de grup, facilitant la prevenció i la detecció de possibles situacions de conflicte.
PREGUNTA	**Com es vinculen els valors de convivència democràtica, drets humans i inclusió amb el currículum de ciències socials?**
RESPOSTA	Aquests valors es treballen de manera integrada dins del currículum, especialment en l'àmbit de les ciències socials, però també de forma transversal. Es plantegen activitats que fomenten el pensament crític, el respecte per la diversitat, la participació i la responsabilitat social.

P. 5	**TUTORA**
PREGUNTA	**Has notat diferències en la resposta de l'alumnat quan el conflicte es treballa de manera col·lectiva?**
RESPOSTA	Sí, quan es treballa de manera col·lectiva l'alumnat es mostra més implicat i conscient. Entenen millor les conseqüències de les seves accions i sovint apareixen actituds més empàtiques i de suport entre iguals.

- 10.2.3 Respostes Escola Mare de Déu de Montserrat

P. 6	**TUTORA**
PREGUNTA	**Quines dinàmiques de relació observes habitualment dins del grup classe (lideratges, exclusions, rols socials)?**
RESPOSTA (R. CLAU 5)	Dins de l'aula existeixen tots tipus de relacions i perfils de l'alumnat. Hi podem trobar lideratges positius i també negatius, alguns que són molt evident i visibles i també d'altres que costa d'identificar, ja que existeixen, però no són tan evidents. Alhora, **també trobem petites exclusions i depenent del grup poden ser molt evidents i relacionats amb classicisme, racisme o per diferències religioses.** Aquestes exclusions també poden ser relacionades amb dificultats d'aprenentatge i considero que aquest tema és cada vegada més freqüent.
PREGUNTA	**Es treballen de manera explícita aquestes dinàmiques amb el grup classe? Com?**
RESPOSTA	Aquestes dinàmiques es treballen gràcies a la comissió de convivència del centre, ja que a l'escola hi ha una norma per conviure i a partir d'aquí gràcies al model dialògic els infants poden identificar agressions i accions que no els agraden i els fan sentir malament. Es treballa gràcies a les assemblees i a les bústies de convivència del centre i de les aules per tal de treballar els conflictes

	que hi ha hagut. Alhora també hi ha una programació feta des de l'equip de comissió per poder treballar diferents temes, com ara: les amistats transformadores, la prevenció de la violència de gènere o el respecte.
PREGUNTA	**Has notat diferències en la resposta de l'alumnat quan el conflicte es treballa de manera col·lectiva?**
RESPOSTA	Considero que és molt millor treballar-ho de manera col·lectiva, ja que els hi pot succeir a tots i totes i, per tant, tots han de saber quina ha de ser la seva postura per tal d'evitar-ho i fer suport a la víctima i no a l'agressor.
PREGUNTA	**Creus que aquests estereotips poden afavorir situacions d'exclusió o assetjament?**
RESPOSTA (R. CLAU 6)	Sí, **ja que inevitablement els infants copien accions o comentaris que escolten sigui a casa o d'altres companys per a encaixar o trobar el seu lloc dins l'aula.**

- 10.2.4 Respostes Institut Escola Sant Esteve

P. 7	**TUTORA**
PREGUNTA	**Es treballen de manera explícita aquestes dinàmiques amb el grup classe?**
RESPOSTA	Sí, es treballen de manera explícita. Quan apareix un conflicte, intentem parlar-ne en el mateix moment amb els alumnes implicats per tal de buscar una resolució positiva. Primer es parla amb els alumnes directament implicats, i després es treballa en gran grup perquè tothom pugui reflexionar sobre el que ha passat i entendre millor la situació.
PREGUNTA	**Quines dinàmiques de relació observes habitualment dins del grup classe (lideratges, exclusions, rols socials)?**

RESPOSTA	En el grup es formen diversos grupets força separats per sexes. Dins d'aquests grups també hi ha subgrups amb lideratges diversos. Per exemple, en els jocs de futbol els líders acostumen a ser els alumnes més hàbils esportivament, mentre que en el cas de les nenes el lideratge sovint està més relacionat amb el grau de maduració o amb el tipus de joc que proposen. Alguns infants amb necessitats diverses tendeixen a formar petits grups dins de la classe, ja que mostren ritmes i interessos diferents. Aquestes interaccions ajuden a entendre millor com s'integren i participen en les activitats col·lectives. A més, es donen situacions en què alguns alumnes poden fer el buit a altres companys o dir-se comentaris desagradables, sobretot durant els moments de joc al pati. Quan apareixen conflictes, sovint els costa reconèixer la seva part de responsabilitat i acostumen a donar versions diferents del que ha passat.
PREGUNTA	**Has notat diferències en la resposta de l'alumnat quan el conflicte es treballa de manera col·lectiva?**
RESPOSTA	Sí, treballar els conflictes de manera col·lectiva acostuma a ser molt positiu. No només ajuda a resoldre el conflicte concret que ha aparegut, sinó que també permet que la resta del grup participi en la reflexió. D'aquesta manera, els companys deixen de ser simples observadors i passen a formar part de la solució, cosa que afavoreix una major responsabilitat compartida dins del grup.
PREGUNTA	**Quines dificultats i potencialitats trobes a l'hora de treballar el *Bullying* des de les ciències socials?**
	Una de les dificultats és que, en aquestes edats, l'alumnat encara té dificultats per reconèixer la seva responsabilitat en els conflictes i sovint tendeix a donar versions diferents del que ha passat. Això pot dificultar la reflexió conjunta i la resolució dels conflictes. Malgrat aquestes dificultats, hi ha potencialitats importants. Les ciències

RESPOSTA	socials permeten treballar valors com la convivència, el respecte, l'empatia i la resolució pacífica dels conflictes a través d'històries, debats, contes o activitats de reflexió col·lectiva. Aquest tipus de treball ajuda a construir una responsabilitat compartida sobre el benestar del grup. A més, el centre disposa de la figura del COCOBE, que intervé en situacions de conflicte més greus. En aquest grup concret es preveu utilitzar aquest recurs després de Setmana Santa, ja que s'ha detectat una situació en què un petit grup de nenes està influenciant i manipulant un altre alumne, fent que digui o faci coses inadequades a altres companys o fins i tot a elles mateixes. Aquest alumne té dificultats per aturar aquestes situacions i això acaba generant conflictes encara més grans dins del grup. La intervenció del COCOBE ajuda a abordar la situació de manera específica i a treballar estratègies de convivència amb els alumnes implicats. En els casos de conflictes més greus, també s'informa les famílies, de manera coordinada amb l'escola, per tal que la reflexió i les estratègies de resolució es puguin treballar conjuntament amb els alumnes.

- 10.2.5 Respostes Escola El Casal

P. 8	**TUTORA**
PREGUNTA	**Es treballen de manera explícita aquestes dinàmiques amb el grup classe? Com?**
RESPOSTA	Sí, es treballen tant de manera explícita com implícita. El projecte BICA (Benestar i Cura) hi té un paper clau, ja que posa l'educació emocional al centre de l'aprenentatge. Es generen espais d'assemblea, conversa i reflexió per analitzar les dinàmiques del grup i donar significat al que hi passa. Una de les dinàmiques més significatives són les bústies emocionals, molt ben acollides pels infants. A través d'aquestes, poden expressar com se senten o dedicar missatges als companys, fet que afavoreix l'empatia, reforça

	els vincles i contribueix a construir una convivència positiva. Tot plegat crea un ambient de confiança on els infants se senten segurs per obrir-se i escoltar-se mútuament.
PREGUNTA	**Utilitzes continguts de ciències socials (convivència, drets, ciutadania) per treballar la prevenció del *Bullying*? Pots posar algun exemple?**
RESPOSTA	Sí, els continguts de ciències socials són una eina clau. Es treballen aspectes com la convivència, els drets i deures, la diversitat i la idea de comunitat, sempre vinculant-los amb la realitat de l'aula. A infantil i cicles inicials, es fa sobretot a través de contes, situacions quotidianes i conversa guiada. A mesura que creixen, s'introdueixen reflexions més estructurades sobre justícia, respecte i diversitat social. Això permet entendre que el respecte i la cura dels altres no són només normes, sinó valors fonamentals de la convivència.
PREGUNTA	**Has notat diferències en la resposta de l'alumnat quan el conflicte es treballa de manera col·lectiva?**
RESPOSTA	Sí, clarament. Quan el conflicte es treballa de manera col·lectiva, els infants es mostren més implicats i desenvolupen una major empatia. Es reforça el sentiment de pertinença al grup i apareixen actituds d'ajuda i corresponsabilitat. En canvi, quan es treballa només des d'una perspectiva individual, sovint es percep com un problema aïllat i no com una qüestió que afecta tot el grup.

- 10.2.6 Respostes Escola Palau

P. 9	**TUTORA**
PREGUNTA	**Creus que aquestes dinàmiques influeixen en l'aparició de conflictes o situacions d'assetjament? De quina manera?**
RESPOSTA	Sí que influeix. Sobretot en el grup de nens sí que influeix en el sentit que són bastant competitius i sí que hi ha algun nen que li costa molt acceptar la derrota i llavors això genera molts conflictes, perquè constantment quan juguen busquen fer trampes per guanyar i els altres nens acaben rebutjant “és que no vull jugar amb tu perquè si sempre estàs fent trampes i em fas mal i m'emputxes, doncs no vull”. I llavors sí que crea aquesta dinàmica de conflicte per ell no saber perdre i la competició.
PREGUNTA	**Es treballen de manera explícita aquestes dinàmiques amb el grup classe? Com?**
RESPOSTA	Sí que ho treballem molt a través de contes, de jocs, de parlar o de compartir vivències.
PREGUNTA	**Quines dificultats i potencialitats trobes a l'hora de treballar al *Bullying* des de les ciències socials?**
RESPOSTA	Crec que el *Bullying* s'hauria d'abordar des de totes les àrees, és una cosa transversal, i no fer-lo només perquè vénen a fer un taller de *Bullying* puntual un dia en tot el curs, sinó que és una cosa que s'ha de treballar dia a dia i amb molts temes darrere, no només com els físics o d'origen. A més la dificultat principal és el context social que té cada família, perquè tu a l'escola pots treballar com molt pautat i com amb objectius molt, molt clars , però si després aquests nens arriben a casa i a casa se'ls parla dels “moros”, amb un llenguatge com a masclista, doncs crec que hauria de ser un treball molt a fer per la part familiar i avui dia tristament això falla.